

אוצרות המזוזה

חג הסוכות ושמחת תורה

ביאורים ועיונים במצוות ישיבת סוכה,
ובמהות ענייניו של יום שמחת תורה

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת ימי זמן שמחתנו הבאים עלינו ועל כל ישראל לטובה, מתכבדים אנו להגיש בפני קהל שוחרי התורה ולומדיה, קונטרס 'אוצרות המועדים - חג הסוכות ושמחת תורה', ובו מבחר עיונים וביאורים בענייני מצוות ישיבת סוכה, ומהותו של יום שמחת תורה, מלוקטים מתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם, ובפרט במדור "עיונים", שמופיעים כאן רק עיקרי הדברים, ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים, וימצא טוב, ויזכר לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

בברכת התורה,

מכון אור החסידות

מחרת יוהכ"פ ה'תש"פ

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה
ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
ולזכות אביהם ה"ה הרב החסיד
ר' מאיר שי'
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים,
הרב רפאל לבנוני, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

תוכן העניינים

מהותו של יום..... ה

סוכת האחדות של ישראל וקוב"ה

בתורת החסידות מבואר שאותם העניינים שבראש השנה ויום הכיפורים הם "בכסה" - ב'כיסוי' ובהעלם, הנה "ליום חגנו" - בחג הסוכות, באים הם באופן גלוי / כיצד באים שלושת העניינים הכלליים והעיקריים, המצוות, התשובה ועניינו של יום, שבעבודת הימים הנוראים ("בכסה") באופן גלוי בחג הסוכות ("ליום חגנו")? / מדוע לגבי סוכה כתיב "תעשה לך" (לשון יחיד), משא"כ גבי ד' מינים כתיב "ולקחתם לכם" (לשון רבים)? ביאור רחב ועמוק בתוכנם המשותף של חג הסוכות והימים הנוראים, וביאור נפלא בחילוק שבין סוכה שאולה ללולב שאול על פי פנימיות

לקוטי שיחות ח"י"ט ע' 348 ואילך

חירושי סוגיות..... יג

בגדר "צל סוכה"

יביא פלוגתת הב"ח והב"י גבי כוונה במצות סוכה / יוכיח בשיטת המחבר שחיוב כוונה זה הוא גדר כללי בסוכה / יקדים מלשון רבינו הזקן, דהגדר עצמי דסוכה הוא מה שעשוי לצל / יוכיח דאיכא ב' גדרים בצל סוכה, אם הוא רק הסרת המניעה או דין חיובי / יסיק דגדר הדין חיובי דצלתה מרובה הוא גדר בהסכך ולא בהארם היושב / יבאר דין הכוונה המסתעף ג"כ מענין הצל / יוסיף לבאר במה שדוקא ענין הצל שבענני הככוד נפסק לדינא בסוכה

לקוטי שיחות ח"י"ב ע' 140 ואילך

פנינים ועיונים קצרים..... כג

◊ מדוע "חג הסוכות" ולא "חג ד' המינים"?

◊ מבחנו של ה"מצטער" מן הסוכה

◊ סגולה להצלה מ"זרם" ו"מטר"

◊ להפוך את ה"עראי" ל"קבע"

שמחת תורה / מהותו של יום..... כז

שמחת התורה - בס"ת סגור דווקא

מדוע נהגו לרקוד בשמחת תורה בספרים כרוכים, והרי ה' ראוי להוסיף אז בלימוד? כיצד "תורה ציווה לנו משה" הוא יסוד לימודו של הקטן? איך שמחת תורה הוא יסוד לימוד התורה במשך השנה כולה? וכיצד תופסים את הקב"ה? - ביאור עמוק במהותה של שמחת התורה

ע"פ לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1165 ואילך

ראש השנה

כי יזקין לא יסור ממנה" (משלי כב, ו), שלימודו כל משך חייו יהיה חדור עם יראת שמים וקבלת עול מלכות שמים. ולעומת זאת, אם יתחיל התינוק ללמוד את התורה כעניין שכלי, הרי קיימת סכנה שיתרגל להביט על התורה כעניין שעיקרו שכלי ח"ו, ואזי יקשה עליו לקבוע בדעתו את קדושת התורה ומהותה האמתית.

ומזה הטעם נהגו בני ישראל לרקוד עם ספרי תורה כרוכים בשמחת תורה:

ביום שמחת תורה עומדים בני ישראל לאחר עבודת הימים הנוראים וזמן שמחתנו, והרי הם מתחילים בפועל את עבודת השי"ת של השנה החדשה. ובזמן זה, כאשר הם כאותו תינוק המתחיל את לימודו, יש לקבוע בנפש את קדושת התורה שהיא והבורא ית' חד המה.

כט

ועל כן, גוללים את הספרים וכורכים אותם במפותיהם. בכך מבטאים את הידיעה וההכרה שעיקר עניין התורה אינו השגת האדם, ולא שכלים נפלאים, אלא היא היא קדושת הבורא ית"ש. וממילא רוקדים ושמחים בעצם התורה הקדושה - בידיעה שעל ידה "לוקחים" את עצמות הבורא ית"ש.

ומכאן ואילך, ממשיכים ופותרים את הספרים ולומדים בהם ביגיעה והעמקה בשכל אנושי במשך השנה כולה, משום שקדושת התורה צריכה לחדור גם בכוחות השכל והמידות שבאדם. אך לכל לראש ישנו ה"חינוך" וההקדמה שבשמחת תורה - שמחה בעצם ההתקשרות בהשי"ת שבלמוד התורה.

סוכת האחדות של ישראל וקוב"ה

בתורת החסידות מבואר שאותם העניינים שבראש השנה ויום הכיפורים הם "בכסה" - ב'כיסוי' ובהעלם, הנה "ליום חגנו" - בחג הסוכות, באים הם באופן גלוי / כיצד באים שלושת העניינים הכלליים והעיקריים, המצוות, התשובה וענייניו של יום, שבעבודת הימים הנוראים ("בכסה") באופן גלוי בחג הסוכות ("ליום חגנו")? / מדוע לגבי סוכה כתיב "תעשה לך" (לשון יחיד), משא"כ גבי ד' מינים כתיב "ולקחתם לכם" (לשון רבים)? ביאור רחב ועמוק בתוכנם המשותף של חג הסוכות והימים הנוראים, וביאור נפלא בחילוק שבין סוכה שאולה ללולב שאול על פי פנימיות

השנה ויום הכיפורים³ הינם "בכסה" - בכיסוי ובהעלם, הנה "ליום חגנו" - בחג הסוכות, באים הם באופן גלוי, ולפי זה, זמן שמחתנו שווה ממש לימים הנוראים, דעניינם אחד הוא, ורק שבחג הסוכות הוא באופן דגילוי ובקו השמחה⁴, וכפי שיתבאר לקמן בעז"ה.

וזהו שמצינו שהעניינים הכלליים שבעשרת ימי תשובה, שייכים הם ונרמזו

חודש תשרי, המרובה במועדות, מאחד תחת כנפיו שני חלקים - הימים הנוראים וזמן שמחתנו. אשר עם היותם חלוקים במהותם זה מזה, זה עיקרו בקו היראה והשני בקו השמחה - מהווים הם המשך אחד וחיבה אחת. דהשמחה הגדולה בחג הסוכות, היא על הזכייה בדין וגמר החתימה לשנה טובה ומתוקה, בראש השנה וביום הכיפורים.

ויתירה מזו - על הכתוב¹ (אודות ראש-השנה) "בכסה ליום חגנו" מבואר בתורת החסידות² - דאותם העניינים שבראש

(1) תהלים פא, ד.

(2) ראה סידור עם דא"ח לרבינו הזקן, רלה, ב. ובכ"מ. לקוטי תורה פ' נצבים מח, סע"ב. לקוטי

מן הים, כי התורה יש בה עומק לפנים מעומק עד אין קץ, והכל כבר ניתן בסיני. ואף שהתינוק עומד בתחילת דרכו בלימוד התורה, ולכאורה יש להתחיל עמו קמעה קמעה בידיעות השייכות לשכלו הרך, מכל מקום קוראים עמו פסוק זה דווקא. כי יסוד לימוד התורה והשגתה, היא דווקא הידיעה שהתורה היא נעלית ונשגבת מהבנה והשגה, וכפי שיתבאר להלן. ועל כן קובעים בדעת התינוק מיד בתחילת הלימוד, שמשוה ציווה לנו תורה שאין לה גבול וחקר.

הקב"ה עצמו נמצא בלימודו של הקטן!

התורה הקדושה (בהבא לקמן ראה תניא פ"ב. פ"ה. פמ"ז) היא "חכמתו ורצונו של הקב"ה". חכמתו של הקב"ה אינה הארה והמשכה מאתו ית', אלא "הוא וחכמתו אחד". מובן אם כן, שהתורה הקדושה אינה שייכת כלל להבנה בשכל האדם, שהרי מי הוא זה אשר יוכל להשיג את עצמותו של הבורא ח"ו.

ואף על פי כן, השי"ת ברוב אהבתו "בחר בנו מכל העמים, ונתן לנו את תורתו" (ראה גם ב"ח או"ח סי' מז בכיבור תוכן ברכה זו). השי"ת הוריד את חכמתו הנשגבה שתלבש בתוך דיני והלכות התורה. הלכות אלו הם עניינים שכליים, המדברים בדברים גשמיים נחותים, ובסברות אנושיות, ובהם "הכניס" השי"ת את עצמותו ית'. וכאשר עומד יהודי ועוסק בדברי תורה, הרי מוחו ושכלו

מתאחדים עם עצמות הבורא ית"ש, ועליו קורא הקב"ה (ראה ויק"ר ל, יד) - "אותי אתם לוקחים"!

ההתאחדות עם השי"ת אינה משתנה בין גדול הלומד לבין קטן. כשם שהקטן אינו שייך להשיג את חכמת הבורא ית"ש, כן גם שכלו של החכם המופלג אינו "כלי" כלל לחכמתו ית'. ואין זאת אלא שהקב"ה העניק לבני ישראל את היכולת להתאחד עמו על ידי לימוד התורה הקדושה. וממילא אין נוגעת כלל דרגתו וחכמתו של הלומד, וגם כאשר ילד קטן מוציא בהבל פיו הטהור את אותיות התורה, הרי כדיבור זה נמצא השי"ת עצמו!

שמחים בעצם התורה שלמעלה מהשגה

הכרה זו, שהתורה היא חכמתו ית' שלמעלה משכל אנושי, מוכרחת להיות היסוד ללימוד התורה:

כל עניינה של התורה הוא זה שהיא חכמתו ית' "שהוא וחכמתו אחד" (ראה תניא פ"ב). זוהי מהותה של התורה, וזוהי התכלית שבכל עניין עסק התורה והשגתה. התורה הקדושה היא חכמתו ית', הוא וחכמתו ית' הם אחד, והיהודי הלומד זוכה להתאחד עם עצמות הבורא ית"ש.

ועל כן, הפסוק "תורה ציווה לנו משה", שבו נתבאר הבלי גבול שבתורה, נלמד עם הקטן ביותר בתחילת לימודו. יסוד זה הוא כל עניין לימוד התורה, וכאשר מעמידים אותו כראוי, אזי "גם

תורה דרושים לר"ה נד, סע"ג ואילך.

(3) שהוא פנימיות ר"ה (לקוטי תורה דרושים לר"ה נח, ב).

(4) אף טעם וסיבת השמחה ("זמן שמחתנו") הוא מצד עניין הגילוי - כי השמחה היא דוקא בעת שהאורות דלמעלה באים לידי גילוי (ראה המבואר במקומות דלעיל הערה 2).

לחכימין בענייני המועד דסוכות:

ראש השנה: באותיות התיבה 'סכך' נרמזו מאה התקיעות דראש השנה⁵: 'סמ"ך' - כנגד שישים תקיעות, ושני פעמים 'כ"ף' - כנגד עשרים שברים ועשרים תרועות⁶.

יום הכיפורים: על-פי פנימיות, עניין סכך הסוכה (שהוא לזכר ענני הכבוד) 'נמשך' מן ענן הקטורת - שהוא עיקר עבודת היום הכיפורים⁷.

ימי התשובה: ימי התשובה הינם **שבעה ימים** (בין ראש השנה ויום הכיפורים⁸), ובכתבי האריז"ל מבואר⁹, שהם מכוונים כנגד שבעת ימי השבוע דכל השנה - יום ראשון מתקן את ימי ראשון שבכל השנה, יום שני את ימי שני וכו'; וכנגד זה אף חג הסוכות הוא **שבעה ימים** - די ש לומר, שעל-ידם ממשיכים שמחה בכל ימי השבוע של השנה הבאה.

◇ ◇ ◇

שלושה עניינים בשלושת המועדים

ויש לבאר שייכות חג הסוכות לימים הנוראים, בהרחבה ובעמקות יותר:

(5) משנת חסידים ופע"ח שער הסוכות בסופו.

(6) ראה תורת לוי יצחק ע' שג.

(7) ראה עטרת ראש שער יוהכ"פ לו, סע"א ואילך. ועוד.

(8) שימי ה'תשובה' עיקרם הם ז' הימים שבין ר"ה ויוהכ"פ, וראה בזה לקוטי שיחות חכ"ט ע' 204.

(9) ראה סידור האריז"ל - עשי"ת.

דהנה, בראש השנה וביום הכיפורים מצינו תוכן שווה המשותף לשניהם - דתוכנם הכללי מורכב משלושה עניינים, זה למעלה מזה בדרגתם¹⁰:

העניין הא' - המצוות המיוחדות לימים אלו: בראש השנה - מצות התקיעה בשופר, וביום הכיפורים - מצות התענית ומצות התשובה וידיוי.

העניין הב' - עבודת התשובה שבהם [דהרי גם ראש השנה ויום הכיפורים נכללים בעשרת ימי התשובה]; אשר היא מעלה יתירה על העניין הא' - כי תשובה היא **למעלה מן המצוות**, דלכן ביכולתה לכפר עליהן ולתקן את שהחסירו בקיומן.

העניין הג' - תוכן ר'עניין היום' כשלעצמו, שלמעלה גם ממעלת התשובה:

בראש השנה - תוכנו ועניינו העיקרי הוא [כמודגש בפרטי עבודת ותפילות היום, אשר עיקרם טובב אודות עניין זה] - בקשת הקב"ה "תמליכוני עליכם"¹¹, ועבודת ישראל עם קרובו 'להכתיר' אותו ית' למלך. אשר עבודה זו קודמת לעבודת התשובה, הואיל וקבלת עול המלך היא ראשית הכל ("קבלו מלכותי" ורק אחר כך "קבלו גזירותי"¹²);

וביום הכיפורים - תוכנו ועניינו העיקרי הוא הכפרה ד"עיצומו של יום מכפר"¹³, דהיא כפרה באופן נעלה ביותר הבאה

(10) נתבאר בארוכה בקונטרסים אוצרות המועדים - ראש השנה ויום הכיפורים שנה זו.

(11) ר"ה טז, א. לד, ב.

(12) ע"פ מכילתא יתרו כ, ג.

(13) שבועות יג, א. רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ג.

שמחת התורה - בס"ת סגור דווקא

מדוע נהגו לרקוד בשמחת תורה בספרים כרוכים, והרי הי' ראוי להוסיף אז בלימוד? כיצד "תורה ציווה לנו משה" הוא יסוד לימודו של הקטן? איך שמחת תורה הוא יסוד לימוד התורה במשך השנה כולה? וכיצד תופסים את הקב"ה? - ביאור עמוק במהותה של שמחת התורה

פסוק זה הוא היסוד ללימוד התורה של התינוק, אשר על יסוד זה ימשיך ויבנה את ה"בניין" של לימוד והשגת התורה כל ימי חייו.

ואכן, בפסוק זה טמון יסוד עיקרי ביותר בלימוד התורה:

נודעו בשערים דברי חז"ל (מגילה יט, ב ועוד), אשר כל הספרים וכל החידושים שמחדשים בני ישראל במשך הדורות כולם, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש בפני רבו - כולם ניתנו כבר למשה מסיני.

כאשר מתחילים ללמוד עם הקטן מודיעים לו: "תורה ציווה לנו משה" - כל מה שתלמד ותשיג בדעתך במשך כל ימי חייך, הנה הכל כבר נמסר למשה בסיני. משה "ציווה לנו" את זאת התורה שאין לה סוף, ובני ישראל מגלים לאורך הדורות את פרטי ועומקי של התורה.

ואם כן, ככל שישגי וילמד ויעמיק, צריך הוא לדעת שאין זה אלא כטיפה

מנהג ישראל בשמחת תורה, הוא ליקח את ספר התורה כפי שהוא כרוך ועטוף במעילו, ולסבב עמו את הבימה, מתוך ריקוד של שמחה.

ולכאורה הדבר תמוה מאוד: עניינה של התורה הוא ללמוד ולהבין ולהשיג את החכמה שבה. ואם כן, ביום שמחתה של התורה, ראוי שיוסיפו חילים בלימוד התורה בעיון והעמקה יתירה. ולפועל, עולם הפוך ראינו: תחת לפתוח את התורה ולבטא את השמחה באמצעות לימוד במוח שבראש - סוגרים אותה, ושמים ברגליים, בלא הבנה והשגה?

יסוד לימוד התורה - שהיא למעלה מהבנה והשגה

כאשר הקטן מתחיל לדבר, ציוו חז"ל (סוכה מב, א) שיש לו לאביו ללמדו את הפסוק (ברכה לג, ד) "תורה ציווה לנו משה מורשה קהילת יעקב". מובן מכך, אשר

יהיו ענייני העולם כ"עראי" בעיני האדם, אלא יהיו אצלו כדבר חשוב בפני עצמו – לא יוכל האדם לעשותם "קבע" להקב"ה, מאחר והם יפריעו לו בעבודתו. וכדאיתא בספר חובת הלבבות¹², דכשם שלא ישכנו אש ומים בכלי אחד, כך לא ישכנו בלב אחד אהבת ה' ותענוגי עולם הזה.

(עי' תורת מנחם התועדויות ח"ז ע' 24)

וקשר זה מתגלה בעבודת התשובה: מצד שייכות זו הפנימית עם הקב"ה – הנה אף כשהאדם פרק ממנו, ח"ו, עולו ית', ועבר על ציווי ה' – חורה לו הדבר, ומתחרט ועושה תשובה.

האופן השלישי – "ישראל וקודשא בריך הוא כולא חד"¹⁶: נשמת כל איש ישראל במהותה היא "חלק אלוהה ממעל ממש"¹⁷ – "חלק", כביכול, ממנו ית'. ומצד זה, שייכותו עם הקב"ה אינה באופן שישנו דבר חיצוני הפועל חיבור ואיחוד ביניהם, אלא מלכתחילה הוא דבר אחד ממש ("כולא חד") עם הקב"ה.

ושייכות זו הינה נעלית מן השייכות המתגלית בעבודת התשובה (האופן השני) – כי אף שהשייכות דתשובה הינה גם כן בפנימיות האדם (דלכן אינה תלויה בדבר חיצוני – קיום המצוות, אלא קיימת היא תמיד) – סוף סוף היא בדרגת הנפש בה נרגש שהוא מציאות לעצמו, נפרד – כביכול – מן הקב"ה¹⁸, ורק שקשור הוא עימו בקשר פנימי וחזק. משא"כ באופן ההתקשרות הנעלה ד"כולא חד" – בו מתגלה ונרגש שישראל הם מלכתחילה דבר אחד עם הקב"ה.

וקשר זה הוא המתגלה ב'עניין היום' דראש השנה ויום הכיפורים: בראש השנה – בעבודת "תמליכוני עליכם", וביום הכיפורים – בכפרה שמצד "עיצומו

מצד מעלת היום וקדושתו. והיא למעלה מן התשובה – מאחר ועבודת התשובה אין בכוחה להביא לידי כפרה כזו¹⁴.

ובכדי לבאר, כיצד באים שלושה עניינים אלו שבעבודת הימים הנוראים ("בכסה") בחג הסוכות ("ליום חגנו") באופן גלוי – צריכים אנו לבאר תחילה מהות ומעלת שלושה עניינים אלו, כדלקמן.

שלוש דרגות שייכות והתאחדות

שלושת העניינים הכלליים שבעבודת ראש השנה ויום הכיפורים, הם ביסודם שלוש מדרגות בשייכותם והתקשרותם של ישראל בקב"ה, זו למעלה מזו¹⁵:

האופן הראשון – כמו שני דברים נפרדים אשר ישנו דבר נוסף המאחד ביניהם: בני ישראל הם מציאות בפני עצמם, נפרדת – כביכול – מן הקב"ה, ושייכותם והתקשרותם עימו היא באמצעות דבר שלישי – קיום המצוות.

האופן השני – שייכות עמוקה יותר: אף כאשר חסר, ח"ו, הקשר שבאמצעות קיום המצוות, מקושרים בני ישראל עם הקב"ה. דזה מורה ששייכותם אליו ית' אינה תלויה רק בקיום המצוות המאחד ביניהם, אלא – היא שייכות הקיימת תמיד בפנימיותם.

14) דהלא (אף) ה"שבים" צריכים לבוא לידי כפרת יוהכ"פ (ראה מקומות שבהערה הקודמת).

15) ראה המבואר בזה גם לעיל, במקומות שנשמנו בהערה 10.

16) ראה זח"ג עג, א.

17) ראה תניא פ"ב.

18) כמודגש בכך שמטרת התשובה היא – חיזוק הקשר עם הקב"ה ש"ע" קיום המצוות, ראה לעיל ע' 104 הערה 21.

של יום", דיסודם הוא בגילוי קשר נעלה ועמוק זה שבין ישראל לקב"ה.

ולפי זה יתבאר, כי שלוש מדרגות אלו באופן השייכות דישאל וקוב"ה, הינן גם היסוד דשלושת העניינים שישנם בחג הסוכות, בדומה לשלושת העניינים שבעבודת הימים הנוראים ('ענין היום', עבודת התשובה, ומצוות היום), כדלקמן.

◇ ◇ ◇

סוכה, ארבעה מינים ושמחת החג

ועתה נבוא לעיין בענייני המועד דחג הסוכות, ולהעלות מהו 'עניין היום' המייחד אותו, ומהם העניינים הנוספים לו.

דהנה, תיאור החג בכתוב הוא – "בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'";¹⁹ "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים";²⁰ וכן – במצות השייבה בסוכה נאמר:²¹ "בסוכות תשבו שבעת ימים" (בלא הוספת ביאור מה הוא העניין המיוחד דימים אלו). ומכאן – שאין עניין החג משום דבר אחר, והציווי לישב בסוכה הוא מצוה פרטית ועניין נוסף בו, אלא – מצות סוכה היא 'עניינו' ותוכנו של החג.

ולפי זה, העניין הא' דחג הסוכות הוא – מצות סוכה, שהיא 'עניין היום' ותוכנו העיקרי של חג הסוכות.

והעניין הב' – יש לבאר דהיא מצות

(19) ויקרא כג, לד.

(20) דברים טז, יג.

(21) ויקרא כג, מב.

אוצרות המועדים

נטילת ד' מינים, שאין היא ממהות ו'עניין' החג, אלא מצוה פרטית הנוספת בו.

וההוכחה לכך – מלשון הכתוב²² "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר גו". דהיינו, שאין מצות ד' מינים 'עניין' היום-טוב (ה'יום הראשון') – אלא מהות ועניין היום הוא בזה שהוא יום ראשון מימי חג הפוכות, ורק שבנוסף לכך, יום זה הוא גם זמן קיום מצות ד' מינים.

[וכמודגש גם בפרטי המצוה – דבשונה ממצות סוכה שזמנה כל שבעת הימים, הן ביום והן בלילה, ובאופן ד'תשבו כעין תדורו, "אוכל ושותה וישן ומטייל בסוכה"²³ – זמן המצוה ד' מינים הוא ביום הראשון בלבד,²⁴ ונטילתה רק פעם אחת ביום; וכן בנוגע לזמן התחלת החיוב – קיומה בפועל של מצות סוכה הינו תיכף בלילה הראשון, משא"כ לולב – משתנן החמה ביום הראשון].²⁵

העניין הג' – שמחת החג, "ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים"²⁶ – אשר מקומה בכתוב הוא לאחרי המצוה דנטילת ד' מינים. והיינו, שהוא שלישי בדרגתו מבין ענייני החג.

(22) ויקרא כג, מ.

(23) סוכה כח, ב. טושו"ע סי' תרלט ס"א וס"ב. שו"ע רבינו הזקן ס"ד.

(24) וגם במקדש שנטילין כל שבעה (ראה ר"ה ל, א. סוכה מא, א) – אי"ז קבוע בכל שנה (כסוכה), שהרי כשחל שבת להיות תוך ימי החג נטילין רק ששה (שם מב, ב).

(25) ולהעיר שלפרש"י סוכה לג, סע"א ד"ה לולב. שם ע"ב ד"ה הג' – זמן המצוה הוא תיכף משקידש החג.

(26) ויקרא כג, מ.

ראש השנה

"זרם" (גימטריא רמ"ז) – הוא מספר אחד פחות מרמ"ח, ו"מטר" (רמ"ט) – הוא מספר אחד יותר מרמ"ח. כלומר: הסוכה מצלת את האדם שלא יבוא לידי "זרם ומטר" – להוסיף או לגרוע חלילה מרמ"ח מצוות (עשה) שבתורה.

ויש לבאר כיצד נפעל זה על-ידי הסוכה:

סוכה מורה על דבר שהוא למעלה ממצויאות האדם וכוחותיו. שהרי הסוכה מקיפה את כל קומת האדם, גם את כוח השכל – הכוח הכי נעלה שבו.

וזהו הרמז בסוכה: אם שייכות האדם להקב"ה היא רק מצד השכל, אזי שייך שיבוא ח"ו לידי עשיית שינויים בתורה, להוסיף או לגרוע בה כפי הכרעת שכלו. אך כאשר הוא זוכר תמיד את הסוכה המקפת עליו – את המציאות האלוקית שלמעלה לגמרי משכלו – אזי יכול הוא להיות בטוח שלא יבוא חלילה לידי שינויים של "זרם ומטר".

(עי' תורת מנחם התועדויות ח"י ע' 61)

להפוך את ה"עראי" ל"קבע"

איתא בתחילת מסכת סוכה "אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי".

בנין הסוכה צריך להיות באופן של דירת עראי: "אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי"¹⁰ (ולכן – סוכה שגבוהה למעלה מעשרים אמה, פסולה). אמנם, הנהגת האדם בסוכה צריכה להיות באופן של קבע: "כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי. כיצד? היו לו כלים נאים. . . מצעות נאות מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה"¹¹.

כלומר, הסוכה מצד עצמה צריכה להיות באופן של "עראי", אמנם על-ידי שהאדם יושב בתוכה באופן של קביעות הרי היא נעשית ל"קבע".

ומכך ניתן ללמוד לכללות הנהגת האדם בעולם:

(א) גשמיות העולם מצד עצמה, אין בה כל חשיבות – היא רק דבר "עראי" וטפל. ועבודת האדם היא, לעשות ממנה "קבע" – להשתמש בדברים הגשמיים עבור ענייני קדושה, וכך לעשות מהם "קבע" ודירה לו ית'.

(ב) אמנם, כשם שהסוכה מוכרחת להיות דירת עראי, ואם לאו פסולה – כך גם אם לא

(10) סוכה ב, א.

(11) שם כח, ב.

ולכאורה דברי הגמרא דורשים ביאור: מכיון שהקב"ה "מקדיר עליהם חמה", הרי הם בגדר "מצטער" ופטורים מן הסוכה³ – ומה בדיקה יש בזה להוכיח על יחסם לתורה ומצוות?!

אך יש לבאר:

השימוש בסוכה צריך להיות באופן שכל ענייני ועשיות האדם: אכילה, שתיה, שינה וטיול, צריך לעשותם בסוכה ("תשבו כעין תדורו"⁴). ולמרות זאת, נקראת הסוכה בשם "דירת עראי"⁵.

וכן הוא בכללות עבודת האדם: דגם כשמתעסק בענייני העולם (אכילה, שתיה, שינה וטיול) – על האדם לדעת שהם אינם אלא "עראי" וטפל. ואילו דירת ה"קבע" של איש ישראל, היא בענייני התורה והמצוות.

ובדקות יותר, כן הוא גם בקיום המצוות גופא: שבר המצוות – צריך להיות בעיני האדם כטפל, ואילו העיקר – הוא המצוה עצמה, שעל ידה מתקשר ומתדבק הוא עם הקב"ה.

ועפ"ז מבואר במה בדקם הקב"ה:

הדין הוא, ש"הפטור מן הסוכה ואינו יוצא . . . אינו מקבל עליו שכר"⁶. וממילא, כשהאדם "מצטער" ויוצא מן הסוכה – בזה הוא המבחן:

אם יוצא הוא מן הסוכה ו"מבעט" – סימן הוא שעבודתו היא מפני השכר, וכשזה איננו, אין לו צורך כלל בסוכה, ו"מבעט" הוא בה; אבל אם יוצא הוא "כנכנע, כעבד שמוזג כוס לרבו ושופכו על פניו"⁷ – אזי ניכר שעיקר קיומו את המצוה הוא לא מפני השכר, אלא בכדי להתקשר בהקב"ה.

(עי' 'רשימות' רבינו, הוכרת סב)

סגולה להצלה מ"זרם" ו"מטר"

בפסוק⁸ "וסוכה תהי' גו' ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר", ישנו רמז נפלא⁹:

(4) שו"ע רבינו הזקן סתרל"ט ס"ח.

(4) סוכה כח, ב.

(5) סוכה ב, א.

(6) שו"ע שם ס"ז.

(7) שו"ע שם סכ"ד.

(8) ישעי' ד, ו.

(9) בשם אאמור"ז"ל.

ושלושה עניינים אלו הינם בהתאם לשלוש המדרגות בשייכות והתקשרות ישראל בקב"ה, כדלקמן.

כללות עם ישראל כמציאות אחת

דהנה, חילוקי האופנים דלעיל בהתאחדות ישראל וקוב"ה, יש בהם נפקותא גם לגבי אחדות ישראל בינם לבין עצמם:

קיום המצוות (אופן ההתקשרות הא') – אינו בשווה בכל ישראל, אלא ישנם חילוקי מדרגות בין אחד לחבירו באופן קיום המצוות.

והסיבה לכך תלויה במהות ההתקשרות דישראל וקוב"ה הנפעלת על-ידם – כי כיון שהיא באופן שישראל מרגישים כמציאות עצמם (נפרדת, כביכול, מן הקב"ה. והמצוות הן המקשרות אותם עימו) – נרגשת כאן מציאותו הפרטית של מקיים המצוה, ולכן, קבלת עול המצוות וקיומן, הם בכל אחד כפי מדרגתו.

בעבודת התשובה (אופן ההתקשרות הב') – ישנם גם כן חילוקים בין אחד למשנהו, אם כי חילוקים קטנים יותר:

והסיבה לכך: מחד – התקשרות ישראל עם הקב"ה המתגלית בתשובה, היא פנימית ועמוקה ואין משתנית בגלל דרגת האדם ומעשיו (דלכן גם פורקי עול, ר"ל, יכולים להתעורר בתשובה), ולכן – אין היא תלויה כל כך בדרגת האדם העובד, ואין בה הפרש כל-כך בין אחד לחבירו;

[וכדחזינן, שפעולת התשובה אינה

דורשת הכנה מיוחדת ואחיזה במדרגה מסוימת בעבודת ה', אלא היא "בשעתא חדא וברגעא חדא"²⁷; ונפעלת אפילו בהרהור תשובה לבד (דלכן – "המקדש את האשה על מנת שאני צדיק גמור, אפי' רשע גמור כל ימיו הרי זו מקודשת מספק, שמא הרהר תשובה בלבו"²⁸).

אך מכל מקום, כיון שמאידך – גם התקשרות זו היא באופן שישראל הם סוף סוף מציאות לעצמם (כמבואר לעיל), ישנם גם בה חילוקי דרגות, בהתאם לדרגת האדם. דישנה תשובה כפשוטה, תשובה מעוונות [ובזה גופא – התשובה היא לפי ערך העוונות], וישנה עבודת תשובה נעלית, השייכת אפילו בצדיקים – "והרוח תשוב אל האלוקים אשר נתנה"²⁹ – השבת וקירוב הנשמה לשרשה ומקורה³⁰.

אמנם, בעבודה שמצד ההתקשרות ד"ישראל וקוב"ה כולא חד" (אופן ההתקשרות הג') – אין בה חילוקים כלל בין אחד לחבירו:

כי כיון שהתקשרות זו היא באופן שישראל הם דבר אחד ממש עם הקב"ה ("כולא חד"), לכן – כשם שאי אפשר לחלק בין הקב"ה וישראל (דהרי הם אחד), כך אי אפשר לחלק בישראל גופא בין אחד לחבירו באופן התקשרותו והתאחדותו בקב"ה, דהרי הם כולם עצם

(27) זח"א, דף קכט, א.

(28) קידושין מט, ב.

(29) קהלת יב, ז.

(30) ראה בזה לקוטי תורה דרושים לשבת שובה

דף סו, ע' ג.

אחד³¹, ומאוחדים בקב"ה באופן שווה, בלא שום התחלקות.

ה'גילוי' דענייני ימים הנוראים בהג הסוכות

ומעתה יתבאר לנו בטוב, כיצד ג' העניינים דחג הסוכות שווים בתוכנם לענייני ראש השנה ויום הכיפורים. ועוד זאת - שבחג הסוכות באים עניינים אלו באופן של גילוי ("בכסה - ליום חגנו"):

(א) מצות פוכה ('ענין היום' דסוכות) - באה בה בגילוי דרגת ההתקשרות הנעלית ד"ישראל וקוב"ה כולא חד" (שהיא 'עניין היום' דראש השנה ויום הכיפורים)³²:

דהנה, לגבי סוכה אמרו רז"ל³³ "כל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת" - דכל ישראל, בלא כל הבדל ביניהם, יכולים לישב (ובאופן ד"תדורו") יחדיו בסוכה אחת.

31 ראה ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד: "הוה מקטע קופד ומחת סכינא לידי תחזור ותמחי לידיה". וראה תניא פל"ב.

32 ובכללות ובגלוי יותר הוא עניינו של ר"ה, שעיקר עניינו הוא בהכתרת המלך, אשר בה מודגש בעיקר אופן ההתקשרות ד"ישראל וקוב"ה כולא חד", ובה כל ישראל הם בהשוואה ממש (כמו בהכתרת מלך, שהיא ע"י ביטול 'מציאותם' של העם - דאזי עומדים השר הגדול והאיש הפשוט בהשתוות גמורה).

[כי שלושת העניינים שישנם בפרטיות בר"ה וביוה"כ וסוכות, ישנם גם בכללות החודש: בר"ה - דרגת ההתקשרות הנעלית ד"כולא חד"; ביוה"כ - דרגת ההתקשרות דתשובה (ראה להלן הערה 37), ובסוכות - ההתקשרות דמצוות (דבו עסוקים בגלוי במצוות: סוכה, נטילת ד' מינים וכו', וכשמו: חג הסוכות)].

33 סוכה כז, ב.

והיינו, שבעניין הסוכה מתגלה אופן ההתקשרות ד"ישראל וקוב"ה כולא חד", שמצד התקשרות זו אחדותם של ישראל היא בשלימות - שכולם הם כמציאות אחת, בלא כל חילוקים בין אחד לחבירו. וזה מתגלה בסוכה, שיכולים לישב בה כל ישראל באופן כזה.

(ב) מצות נטיילת ד' מינים - באה בה בגילוי דרגת ההתקשרות דעבודת התשובה שבימים הנוראים:

כדאיתא במדרש³⁴ על הפסוק³⁵ "ולקחתם לכם ביום הראשון" - "במי הכתוב מדבר, בישראל ובעכו"ם שהקב"ה דן אותם ביום הכיפורים כו' ואין אנו יודעין מי היה מנצח כו' אמר הקב"ה טלו לולביכם בידכם שידעו הכ"ז שאתם זכיתם בדין". ומכאן חזינן בפשטות, שהתשובה והכפרה דישאל בימים הנוראים³⁶, באה לידי גילוי בנטילת ד' מינים - שעל-ידה "ידעו הכ"ז שאתם זכיתם בדין".

וזה מתאים גם לאופן האחדות בין בני ישראל הבא לידי ביטוי בד' מינים. וכדברי חז"ל הידועים³⁷, שתוכן נטילת ד' מינים הוא - איחוד ד' הסוגים שבבני ישראל, שיהיו כולם "אגודה אחת":

34 תנחומא אמור יח. וראה ויק"ר עה"פ שם, ב.

35 אמור כג, מ.

36 ובכללות ובגלוי (ראה לעיל הערה 33) הוא עניינו של יוה"כ, שהוא היום שבו עומד בגלוי עניין התשובה (דהוא "קץ מחילה וסליחה" על עוונות ישראל). ויתירה מזו: גם הענין ד"עיצומו של יום", המגלה שבני ישראל קשורים עם הקב"ה באופן ד"כולא חד" - הרי הוא מתגלה בהענין ד"פכפר", וכשמו: יום הכיפורים).

37 ויק"ר פ"ל, יב.

מדוע "חג הסוכות" ולא "חג ד' המינים"?

בנוגע לשם היו"ט "חג הסוכות" - יש לבאר ולתת טעם, מאי טעמא נקרא על שם מצות סוכה דוקא ("חג הסוכות"), ולא על שם שאר המצוות הנוהגות בו (ד' מינים וכו')?

אלא, אחד הטעמים לזה הוא, מפני שמצינו מעלה מיוחדת במצות סוכה דוקא:

המצוות האחרות קשורות עם חלקים מסוימים בגוף האדם. וכמו מצות ד' מינים, אותה מקיימים באמצעות הידיים. אמנם מצות סוכה היא מצוה המקפת את כל מציאות האדם: (א) האדם נמצא עם כל גופו בתוך הסוכה. (ב) מצות סוכה צריכה להיות באופן של "תשבו כעין תדורו"¹, שכל עניני האדם שעושה בדרך כלל בביתו, צריך לעשותם בסוכה. וממילא - זוהי מצוה הכוללת גם את כל עניני האדם.

ויש להוסיף, שלאדם יש שייכות לסוכה גם בעת שאין הוא יושב בתוכה - דהלא במשך ימי החג, הסוכה היא "ביתו" של האדם (דהרי צ"ל "תשבו כעין תדורו", כנ"ל), וכיון שארז"ל² "כל אדם שאין לו בית אינו אדם", נמצא, שהסוכה היא זו שמשלימה את מציאות האדם; ומעלה ושלימות זו אינה רק בעת שהוא נמצא בתוך סוכתו - ביתו, אלא גם בעת שנמצא בשוק הרי הוא "אדם" בסיבת הסוכה.

(עי' לקושי שיחות ח"ב עמ' 417 ואילך)

מבחנו של ה"מצטער" מן הסוכה

איתא בגמרא (ע"ז ג, א) "אמרו לפניו רבש"ע תנה לנו מראש ונעשנה, אמר להן הקב"ה . . מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה . . מיד כל אחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו והקדוש ברוך הוא מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא"

1 (1) סוכה כח, ב.

2 ראה יבמות סג, א: כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם. ובתורה שאין: קרקע לבנות עליו שידור בו.

ימי החג רמז לענינים".

ועפ"ז אפשר לומר, דהנס דענני הכבוד גופא, שענייני ההגנה שבהם (כמו ההגנה מן האויבים והריגת נחשים ועקרבים) שהיו נוגעים לנפשות אין עושים להם זכר ונאפילו זה שהשוו את ההרים (מנמיך את הגבוה כו'), הרי כיון שזה שייך לעצם הליכתם במדבר, י"ל שזהו כמו עניין הכרחי, כדי שיוכלו להגיע לא"י, אלא הזכר דחג הסוכות נקבע מלכתחילה רק על פרט זה "שהקיפם בהם לצל לכל יכה בהם שרב ושמש", שהוא חסד וחיבה יתירה כדי שהליכתם במדבר תהי' באופן שאין בה צער כלל³³.

ועפ"ז מתורצת בפשטות גם קושיית הרא"ם (בהעלותך שם. והובאה בכ"ח כאן³⁴),

הביאו רק ההגנה משרב ושמש. ולכאורה הא שסוכה צ"ל "עשוי לצל" שייך רק להגנה משרב ושמש.

33) ואולי י"ל שגם מטעם זה מדגיש רבינו הזקן "שהקיפם בהם צ"ל", כי מלשון "לכל יכה בהם שרב ושמש" משמע שהכוונה להגנה מהבאת השמש, הפוגעת בבני" (וראה לשון הב"ח בסוף הסימן), ולכן מוסיף רבינו הזקן שיעקר הזכירה הוא לענין החיובי, "שהקיפם בהם צ"ל", היינו לא רק שלילת הכאת השמש, אלא הליכה מתוך עונג.

34) בכ"ח שם תי' לשיטתו שסוכה היא זכר ליצי"מ שיעקר הזכירה היא רק ההגנה שבענני כבוד "מפני החמה", כי "מזה יגיע לזכרון שאר נפלאותיו... אשר עשה להגין עלינו ביצי"מ והדבר ידוע שהאחד למטה לא הי' צהגין... כ"א להנמיך הגבוה".

אבל: א) עדיין קשה להדריעות שסוכה אינה זכר ליצי"מ (ראה לעיל ס"א). ב) גם הענין שצפניו הי' להגן, שהרי הרג את הנחשים³⁵ (רש"י בהעלותך

א) ולא ידבריו שזה שלמטה הנמיך את הגבוה, הרי ענין זה הגין בפני נחשים ועקרבים (וראה פרמ"ג א"א שם)).

אוצרות המועדים

"למה לא ציוותה התורה שיעשו בסוכה א' מלמעלה וא' מלמטה וד' מד' רוחות דומיא דענני הכבוד [ובעוד מפרשים (נחלת יעקב, צידה לדרך ועוד על פרש"י בהעלותך שם) הוסיפו להקשות, דבסוכה אין צריכים אפלו ד' דפנות אלא מספיק ב' דפנות והשלישית טפח (סוכה ו, ב. טוש"ע או"ח סתר"ל ס"ב)]?

ויש שתירצו (צידה לדרך שם (וראה גם נחלת יעקב שם))³⁵, "דהקושיא מעיקרא ליתא מאחר שהסוכה אינה אלא דוגמא בעלמא כדי שנוזכר נפלאותיו ונוראותיו [כלשון הטור "ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנוזכר נפלאותיו ונוראותיו"] שעשה לאבותינו בהיקף העננים לפיכך בדוגמא וזכר כל דהו סגי כו'".

ועפ"ה הנ"ל אולי יש לומר, שאין זה רק "דוגמא וזכר כל דהו", אלא אדרבה זהו בדוקא³⁶. דכיון שכל הזכר הוא רק על פרט זה שבענני הכבוד "שהקיפם בהם לצל" וכנ"ל, לכן סגי "לעשות סוכות העשויות לצל", שבשיל זה די בב' דפנות וטפח עם סכך מלמעלה.

שם), ואין עושים זכר לענן זה (וראה גו"א שם). ג) לפרש"י בהעלותך שם גם הענין שלמטה לא הי' להנמיך את הגבוה (שזה נעשה ע"י הענין שלפניו), אלא להגנה כו', וכמו שהקשה בבית השואבה ריש הל' סוכה אות ג'. וראה צידה לדרך שם.

35) וכבר האריכו בזה המפרשים בתירוצים שונים. 36) ומ"ש הטור (ורבינו הזקן) "ודוגמא לזה צונו כו'", כי במדבר היתה ההגנה מן השרב ושמש ע"י ד' עננים מן הצדדים (וכן מן הענין שלמטה), ואילו בשבילנו די בב' דפנות ושלישית טפח עם הסכך מלמעלה כדי שיהי' לצל (ראה בארוכה בית השואבה שם).

חג הסוכות

דהנה, התאחדות ה'מינים' היא באופן שגם לאחר האיגוד, נשאר כל אחד כמציאות לעצמו, אלא שמאוגד עם חברו. והיינו ממש אופן האחדות שמצד ההתקשרות דתשובה - דאף שבכללות הוא עניין שבפנימיות האדם, שאין בו חילוקים כל-כך בין אחד למשנהו, והוי כולם כ'מאוגדים' יחדיו - סוף סוף כל אחד הוא כמציאות לעצמו (דלכך הכפרה היא בכל אחד כפי עניינו, כמבואר לעיל).

ג) מצות שמחת החג - היא גילוי דרגת ההתקשרות שעל ידי קיום המצוות. דעניינה הוא - שמחה של מצוה, והיינו, שעומדת מול עינינו (בגילוי) ההתקשרות עם הקב"ה לה אנו זוכים על-ידי קיום מצוות, ומשום כך אנו שמחים!

וכיון שהשמחה מבטאת את ההתקשרות שעל-ידי קיום המצוות, אשר בזה ישנם חילוקי מדרגות בין אחד לחבירו (כיון שנרגשת מציאותו הפרטית של כל אחד לעצמו, כמבואר לעיל) - לכן בשמחת החג ישנם חילוקי מדרגות ממש: "חסידים ואנשי מעשה - היו מרקדים", ואילו "כל העם האנשים והנשים - כולן באין לראות ולשמוע"³⁸.

◇ ◇ ◇

סוכה שאולה - "שלו ממש"

על-פי ההסברה דלעיל, בחילוק בין אופן האחדות דסוכה ואופן האחדות שבד' מינים - יומתקן ויבוארו בטוב, על-פי דרך הפנימיות, דברי רז"ל בדין סוכה

שאולה:

דהנה, בדין סוכה שאולה הובאה בגמ'³⁴ דעת חכמים בברייתא, דאמרי: "אע"פ שאמרו אין אדם יוצא ידי חובתו ביום-טוב הראשון בלולבו של חברו, אבל יוצא ידי חובתו בסוכתו של חברו. דכתיב כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, מלמד שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת".

ופליגי אדרבי אליעזר בברייתא שם לפני זה, דאמר: "אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חברו, שנאמר חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים, מש"ך".

ובפשטות היה נראה לומר בסברת הפלוגתא, דחכמים פליגי אדרבי אליעזר וסבירא להו דבסוכה לא בעינן כלל שתהיה "שלך".

אמנם בשו"ע רבינו הזקן כתב להדיא דלא כן, וזה לשונו³⁹: "אע"פ שאמרה תורה חג הסוכות תעשה לך מש"ך, כלומר שתהא הסוכה שלך ולא של חברך, אעפ"כ יוצא אדם ידי חובתו בסוכה שאולה. דכיון שנכנס לה ברשות, הרי היא כש"ו. ומדבריו מבואר - דגם בסוכה בעינן "שלך", אלא דגבי סוכה אמרינן דשאולה "הרי היא כשלו".

ולפי זה צריך לומר⁴⁰, דלימוד חכמים מן הכתוב "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" - "שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת", היינו לומר - שבסוכה ישנו

39) או"ח סתר"ל ס"ג.

40) ראה במקור הדברים (לקוטי שיחות ח"ט ע'

348) ביאור ההכרח ללמוד באופן זה דוקא.

38) סוכה נא, א (במשנה).

חידוש וגדר מיוחד, דגם סוכה שאולה נחשבת "כשלו" ממש⁴². משא"כ לגבי לולב, בו לא ילפינו לחידוש זה, ששאלו הוא כשלו – "אין אדם יוצא ידי חובתו ביום-טוב הראשון בלולבו של חבירו".

ויש לבאר ולהמתיק זה, על-פי הביאור הפנימי דלעיל בדברי חכמים אלו – "כל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת":

דהנה, כיון שבעניין הסוכה באה לידי גילוי ההתקשרות ד"ישראל וקוב"ה כולא חד", שמצד זה כל ישראל הם כמציאות אחת, ללא כל חילוקים ביניהם – הא ד"כל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת" פירושו, שמצד העילוי דהסוכה, ניצבים ועומדים כל ישראל בהתאחדות הכי נעלית, שאינם כמו שנים שמתאחדים, אלא הם מלכתחילה "כולא חד" – דבר אחד ממש.

ולכן הוא הדין בסוכה, דשאולה "הרי היא כשלו", ועוד זאת "כשלו ממש" – דמכיון שסוכה מאחדת את כל ישראל להיות מציאות אחת, ממילא אי אפשר להבדיל בין יהודי אחד לחבירו ולומר דסוכה זו אינה "שלו" אלא של חבירו – אלא הרי היא שלו כמו של חבירו.

אוצרות המועדים

[משא"כ כאשר גוזף סוכה מחבירו (דאינו יוצא ידי חובתו בזה) – הנה כיון שבזה גופא הוא מנגד לאחדות דהסוכה, דזה שנוטל מחבירו את הסוכה הוי מעשה המפריד אותו מחבירו (הנגזל) – אי אפשר לומר דהוי "שלו"⁴³].

משא"כ בד' מינים, אף שגם בהם מודגש עניין האחדות (שמאגדים ד' הסוגים דבני ישראל יחדיו, כנ"ל) – הנה כיון שהתאחדות זו היא באופן שגם לאחר האיגוד נותר כל אחד כמציאות לעצמו, לכן אין יוצאים ידי חובה בשאלו – דאי אפשר לומר בזה דהמינים הם "כשלו", דסוף סוף השואל הינו מציאות נפרדת מחבירו המשאיל.

ובזה מתבאר אף החילוק בלשון הכתוב – דגבי סוכה כתיב "תעשה לך" (לשון יחיד), משא"כ גבי ד' מינים כתיב "ולקחתם לכם" (לשון רבים): בסוכה שכל ישראל הם מציאות אחת, כגוף אחד⁴⁴, נקראים הם "לך", בלשון יחיד. אבל בד' מינים, שכל אחד נשאר כמציאות בפני עצמו, ורק שמאוגדים יחד – הרי הם רבים, "לכם".

43) עפ"ז יש לבאר מה שגזול הוא פסול אף בדפנות, אף ששאר הפסולים הם רק בסכך (ראה כפות תמרים לא, א ד"ה מחלוקת. פמ"ג (משב"ז) שם סק"ד. מנ"ח שם. וראה פתחי תשובה (וילנא תרנ"ה) ס' תרל. לקח טוב כלל יב בסופו) – כי גזול הוא היפך (דתדורו – דירת קבע, וגם היפך דכללות תוכן הסוכה.

44) לשון טעמי המצוות להאריז'ל פ' קדושים, הובא ונתבאר במצות אהבת ישראל שבסוהמ"צ להצמח צדק.

חג הסוכות

אבל דוחק לתרץ כן לשון רבינו הזקן, אשר רגיל לפרש דבריו בדרך ברורה, דאם כוונתו היתה שהאדם צריך לכוון בעת ישיבתו בסוכה (או בעת עשיית הסוכה) שהיא זכר לענני כבוד, הול"ל כן בפירושו.

ולכן נראה לפרש דברי רבינו הזקן, דבזה הגדיר שמצד "בסוכות תשבו" . . למען ידעו . . כי בסוכות הושבתי . . הם . . ענני כבודו כו", מסתעפים שני ענינים:

(א) דין באופן עשיית הסוכה – "ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל כדי שנזכיר כו", שחייבים "לעשות סוכות העשויות לצל" [דהיינו "לצל בלבד", כנ"ל], דדין זה אינו ענין של כוונת מצוה (שהאדם צריך לכוון בעת עשיית הסוכה שהיא זכר לענני הכבוד), אלא זהו גדר בעצם החפצא דסוכה, להיות ש"עשוי" לצל" הוא זכר לענני כבוד "שהקיפם בהם לצל"²⁹.

(ב) "וכן צריך כל אדם לכוין בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים" – היינו שנוסף להדין בעשיית סוכה באופן של "עשוי" לצל" (בלבד), איכא חיוב לכוון בעת הישיבה בסוכה, שהיא זכר ליציאת מצרים³⁰.

29) וגם מ"ש "כדי שנזכיר נפלאותיו ונוראותיו" אין הכוונה שצריכים לבין זאת, אלא שזוהי תוצאה בדרך ממילא מעשיית הסוכה, שמוה יבוא האדם לזכרון הנס כו'.

30) ועפ"ז מובן הטעם שהשמיט המחבר התיבות "למען ידעו דורותיכם" – כי תיבות אלו שייכות לבנות המצוה, וכוונת המחבר היא רק לענין הא' (כנ"ל ס"ב). ולכן מביא רק "בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני", שהכתוב

ז

יוסיף לבאר במה שדוקא עניין הצל שבענני הכבוד נפסק לדינא בסוכה

אך עדיין צ"ב, דהא ענני הכבוד שהקיפו את בני" לא היו לצל בלבד, אלא שימשו לעוד כו"כ ענינים, כמבואר בחז"ל שהענין הי' משה את ההרים והורג את הנחשים (מכילתא בשלח יג, כא. ספרי (ורש"י) בהעלותך י, לד. ועוד), וכן הגינו מפני חצי האויבים³¹, ולמה נבדל עניין זה שבענני הכבוד "שהקיפם בהם לצל", אשר דוקא בזה הוא הזכר לענני כבוד, ובעשיית סוכות איכא רק דין דעשויות לצל (בלבד)?

ויש לומר, שאדרכה, בזה מתורצת קושיית הב"ח (א"י"ח כאן) ועוד, דהרי "כמה מעלות טובות למקום עלינו שהאכילנו את המן ונתן לנו הבאר ושאר חסדים ולמה ציוה יותר במצות סוכה לזכור החסד של הושבת דסוכות יותר משאר חסדים"? ומבואר במפרשים (בית אלקים (להמבי"ט) שער היסודות פל"ז. וראה גם לקו"ש ח"י"ח ע' 852 הערה 35) "שהבאר והמן היו . . דבר הכרחי שא"א בלי מציאותם כלל" ולכן "לא הוקבע רמז להם אבל ענני כבוד שלא הי' כל כך הכרחי כמו הם אלא כדי שלא יהיו בחורב ביום וקר בלילה³² הוקבע

תולה מצות סוכה בזה ש"בסוכות הושבתי . . הם ענני כבוד כו".

31) וכמ"ש בלבוש א"ח כאן "ושיגיגו עליהם מן האורבים" (וראה מכילתא בשלח יד, כ (ורש"י שם, יט. יתרו יט, ד). ספרי (ורש"י) תצא כה, יח. ועוד). – וע"פ המבואר בפנים מובן בפשטות הטעם שענין זה לא הובא בטושו"ע (ושו"ע רבינו הזקן).

32) כ"כ גם בחינוך מצוה שכה. אבל בטושו"ע

ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל כו", ממשיך (בדברי המג"א, מהב"ח) "וכן צריך כל אדם לכוין בשיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים".

דבהשקפה ראשונה צע"ק לשונו "וכן צריך כל אדם לכוין כו", ולכאורה הול"ל "וצריך כל אדם לכוין כו", (שהרי לא הזכיר לפנ"ז איזו כוונה שצריך האדם לכוין)²⁶?

והנה ע"פ דברי האחרונים הנ"ל (ס"א) שלדעת המחבר איכא חיוב לכוון שמצות סוכה היא זכר לנס ד"בסוכות הושבתי את בני", "שהקיפם בענני כבוד כו", הי אפשר לתרץ גם שזו כוונת רבינו הזקן במה שתחילה הביא דברי (הטור ו) שו"ע שהסוכות הן זכר לענני הכבוד [ובפרט, אשר (א) רבינו הזקן מעתיק גם התיבות "למען ידעו דורותיכם"²⁷, (ב) מעתיק המשך לשון הטור "ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות . . כדי שנזכיר נפלאותיו ונוראותיו", והיינו, שהאדם צריך לכוון זה בעת ישיבתו בסוכה], ואח"כ מוסיף, "וכן צריך כל אדם לכוין בשיבתו בסוכה [עוד כוונה]²⁸, דהיינו] שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה . . זכר ליציאת מצרים".

26 ודוחק לומר שכונת "וכן צריך . . לכוין" היא כמו "ובאופן זה" ("וכן"), והיינו שבתחילה מביא רבינו הזקן תוכן מצות סוכה ושרשה, ואח"כ ממשיך "וכן [בתוכן זה עצמו] צריך כל אדם לכוין כו" – שהרי בתחילת דבריו לא הזכיר כלל שסוכה היא זכר ליצי"מ, אלא רק ע"ד הנס דבסוכות הושבתי. וראה לעיל סעיף א שהם דברים שונים.

27 ראה לעיל ריש סעיף ב והערה 6.

28 וע"ד לשון הפרמ"ג (בא"א. וכן במשב"ז) "ראוי שיכוין לשתיהם".

ולא שיהי' צל על האדם) יש לומר, שאם למעלה יש "סכך גמור", אין מתחשבים בהנעשה למטה בקרקעית הסוכה; דרק כשלמעלה הם שוין (ואין כאן "סכך גמור") אזי הסוכה פסולה כשלמטה חמתה מרובה מצלתה, אבל אם למעלה יש כבר "סכך גמור", לא נפק"מ לן מה שלמטה אין צלתה מרובה מחמתה, כיון שעיקר גדר הסוכה הוא זה שהסוכה (היינו הסכך) "עשוי לצל".

ועפ"ז אולי יש להוסיף ביאור בהוספת רבינו הזקן, דכש"צלתה למעלה היא מרובה מחמתה" כשרה משום ש"ה"ז סכך גמור" – דיש לומר, שכוונתו בזה גם ללמדנו, שכאשר האדם עושה "סכך גמור" (שצלתה מרובה מחמתה), לא נפק"מ לן מה שלמטה אין צלתה מרובה מחמתה²⁵, כיון שעיקר גדר הסוכה הוא זה שהסוכה (היינו הסכך) "עשוי לצל".

ך

יבאר דין הכוונה המסתעף ג"כ מענין הצל

והנה ביאור הנ"ל בדברי רבינו הזקן, שכוונתו (בריש הל' סוכה) להגדיר מהותה של סוכה (ולא לבאר טעמי המצוה או כוונתה) מוכח ג"כ מהמשך לשונו בסעיף זה, שלאחרי שהביא דברי הטור והשו"ע "בסוכות תשבו . . בסוכות הושבתי . . הם היו ענני כבודו שהקיפם בהם לצל . .

25 אלא שרבינו הזקן לא כתבו בפירושו, כיון שלא נזכר בפירושו בספרים שלפניו, וכמבואר כמ"פ שרבינו הזקן לא הביא בשולחנו דינים מחודשים (וע"ד הרמב"ם), ורק שכמה מהם רמזם בצחות לשונו, וראה סתימת ל' רבינו הזקן בס"א שם.

בגדר "צל סוכה"

יביא פלוגתת הב"ח והב"י גבי כוונה במצות סוכה / יוכיח בשיטת המחבר שחיוב כוונה זה הוא גדר כללי בסוכה / יקדים מלשון רבינו הזקן, דהגדר עצמי דסוכה הוא מה שעשוי לצל / יוכיח דאיכא ב' גדרים בצל סוכה, אם הוא רק הסרת המניעה או דין חיובי / יסיק דגדר הדין חיובי דצלתה מרובה הוא גדר בהסכך ולא בהאדם היושב / יבאר דין הכוונה המסתעף ג"כ מענין הצל / יוסיף לבאר במה שדוקא ענין הצל שבענני הכבוד נפסק לדינא בסוכה

יביא פלוגתת הב"ח והב"י גבי כוונה במצות סוכה

כתב המחבר בריש הלכות סוכה (סתרי"ה): "בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל (אמור כג, מב-מג), הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש". ומקורו בטור שם, שמביא לשון הכתובים "בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם וגו'", ובהמשך הענין מביא, ש"הסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם הם ענני כבודו" שהקיפם בהם לבל יכה

1) "כבודו (ולא "כבוד", כלשון המורגל, וכ"ה בשו"ע). וכן הועתק בשו"ע רבינו הזקן. ובפשטות, "כבודו" מורה על כבוד הקב"ה [משא"כ "ענני

בהם שרב ושמש ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו".

ויש להבין הא שמאריך המחבר בביאור טעמי ההלכה ומקור הדין בכתובים, אף שאין דרכו בכך בכ"מ. ולכאורה נראה שר"ל חידוש דין בזה.

וכבר ביארו באחרונים (ס' בית השואבה לר' יהודה שמואל אשכנזי (ליוורנו תר"ט) ריש

כבוד" סתם יש מקום לפרש שענינם הוא בשביל "כבוד", היינו כבודם של ישראל, וראה לקו"ש חי"ח ע' 257].

וי"ל שבדיוק זה מוסבר (בדא"ג) הדין ד"כשם שחל שם שמים על החגיגה (הקדשים) כן חל שם שמים על הסוכה" (סוכה ט, א. ועיין שו"ע רבינו הזקן או"ח סתרי"ח כמ"פ "קדושת הסוכה". ובאור התורה להצמח צדק (סוכות ע' א'תשה) מוסיף דה"ל "קדושת הגוף" – שההסברה בזה היא, לפי שסוכה היא ע"ד "ענני כבודו (דהשם)", ולכן חל על הסוכה "שם שמים".

הל' סוכה (אות ב). כף החיים כאן אות ב. וכן משמע בפרמ"ג (א"א) כאן), דבזה נתחדש שיש חיוב מיוחד לכוון בעצמו כל אחד בשעת קיום מצות ישיבה בסוכה שהיא זכר ל"ענני כבוד שהקיפם כו".

וביאור זה הוא ע"ד דברי הב"ח (כאן), שאף הוא הקשה קושיא זו על הטור (אמאי "האריך לבאר ולדרוש המקרא דבסוכות תשבו"), וביאר, "שסובר דכיון דכתיב למען ידעו כו' לא קיים המצוה כתיקונה אם לא ידע כוונת מצות הסוכה כפי פשטה".

אלא שהב"י עצמו כבר נחלק על הב"ח במהותה של כוונה זו², דהב"ח ס"ל ש"עיקר הכוונה בישיבת הסוכה שיזכור יציאת מצרים³ (ולשיטתו, זוהי כוונת הטור במה שביאר כאן הטעם ש"תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים", להשמיענו שמצות סוכה היא זכר ליציאת מצרים); משא"כ הב"י ס"ל דהכוונה שצריכים לכוון היא, מה שמצות סוכה היא זכר לנס (פרטי) זה ד"ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש", ואינה זכר ליציאת מצרים, ולכן שינה המחבר מלשון הטור ולא העתיק סיום הכתוב "בהוציאי אותם וגו'" (וכ' רק "בסוכות תשבו" . כי בסוכות הושבתי את בניי הם ענני כבוד

(2) ראה בכ"ז בית השואבה שם. ע"ש באורך.

(3) וכלשון התו"כ פרשתנו שם "מלמד שאף הסוכה זכר ליציאת מצרים". וראה השקו"ט בבית השואבה שם. ועוד.

(4) וכביאור הט"ז (סתר"ח) בלשון הטור "ת"ה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים". ע"ש. וראה פרמ"ג (משב"ז) שם.

אוצרות המועדים

כו"), כי לדעתו חייב האדם לכוון רק זה שמצות סוכה היא זכר לענני הכבוד.

ובזה מובן גם דיוק לשון רבינו הזקן בשולחנו (או"ח סתר"ח), ששינה מלשון המחבר והעתיק (כבטור) גם סיום הכתוב "בהוציאי אותם מארץ מצרים", כי רבינו הזקן פסק (וכפסק המג"א שם) כשיטת הב"ח ש"צריך כל אדם לכוין בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים", ולכן העתיק התיבות "בהוציאי אותם מארץ מצרים" בתחילת הסימן, כי זהו עיקר החיוב ד"למען ידעו", הידיעה והכוונה שמצות סוכה היא זכר ליציאת מצרים.

ב

יובח בשיטת המחבר שחיוב כוונה זה הוא גדר כללי בסוכה

מיהו יש לעיין, דלביאור האחרונים הנ"ל, שכל כוונת המחבר בהבאת המקראות היא לחדש לדינא חיוב כוונה הנ"ל, עדיין תקשי, דא"כ, הו"ל להמחבר לכתוב בפירוש חיוב זה "ויכוין בישיבתו כו" (וכמו שהקשה כבר הפרמ"ג (א"א) שם). וע"ד שכתב המחבר בהל' יציאת (סי' ח סעיף ח): "יכוין בהתעטפו כו' כדי שזכור כו", וכן בהל' תפילין (סי' כה סעיף ה) כ': "יכוין בהנחתם כו' כדי שזכור כו".

וכבר מבואר בב"ח (או"ח ס"ח שם. וכן בהל' סוכה כאן), שבשלש מצוות אלה, יציאת

(5) לשון רבינו הזקן.

חג הסוכות

האדם ("למטה"), הוא בעיקר דין שלילי, היינו פסול בסוכה אם אצלו חמתה מרובה מצלתה והיא לא מונעת "חמתה" - שרב ושמש, כיון שאז אינו דומה לענני הכבוד שפעלו על היושבים בהם "לבל יכה בהם שרב ושמש" (אבל אם הם שוין שוב אין כאן פסול זה); משא"כ הדין בסכך הסוכה ("למעלה") הוא ענין חיובי, דסכך הסוכה יהי "לצל" (ולא רק שלא יהא שרב ושמש), וזהו דוקא כאשר "צלתו מרובה מחמתו", שאז הוא "סכך גמור" (מיהו, גם בדין זה - כששוין - אין כאן פסול ממש, אלא שאינו "סכך גמור" - כדיוק ל' רבינו הזקן).

וא"כ אתי שפיר בהלכות הנ"ל: הדין הראשון בא ללמדנו דין שיעור סכך "למטה", שהוא דין פסול כנ"ל, ולכן הטעם שפוסלים הסוכה כאשר למעלה צלתה וחמתה שוין, הוא לפי "שהסוכה למטה . חמתה מרובה מצלתה" (ומשום זה חל על הסוכה שם "פסול"²⁰); והדין השני אתי לאשמעין שיעור סכך "למעלה", שזהו דין חיובי, ש"סכך גמור" הוא רק כשצלתו מרובה מחמתו, ולכן, הטעם שסוכה זו (שלמטה הן שוין) כשרה הוא רק מפני ש"צלתה למעלה היא מרובה מחמתה וה"ז סכך גמור" (משא"כ אם גם למעלה היו (רק) שוין, אינה סוכה כשרה (עכ"פ לכתחילה²¹), כיון שאין בה "סכך גמור").

שאינו "סכך גמור"; ובדין צלתה כו' "מלמטה" (היינו מצד האדם) - גם שוין כשרה, ורק כשחמתה מרובה מצלתה פסולה. וראה הערה הבאה.

(20) משא"כ מצד הא למעלה צלתה וחמתה רק שווים לא נק' סוכה פסולה, אלא שחסר בה "סכך גמור", כנ"ל בפנים. ויש לומר, שבדיעבד היא כשרה. ועצ"ע.

(21) ראה הערה הקודמת.

ה

יסיק דגדר הדין חיובי דצלתה מרובה הוא גדר בהסכך ולא בהאדם היושב

וא"כ י"ל שבהדגשת רבינו הזקן שהסוכה היא "לצל" (כנ"ל), כוונתו לרמוז, שעיקר גדר הסוכה אינו זה שאצל האדם אסור להיות מצב של "חמתה מרובה מצלתה" (ע"ד "בל יכה בהם שרב ושמש"), אלא החיוב²² הוא שהסכך יהי עשוי "לצל"²³, "צלתה מרובה מחמתה".

ונפק"מ למעשה, היכא שהסכך למעלה צלתו מרובה מחמתו, אבל הסוכה למטה חמתה מרובה מצלתה²⁴ (עיי"ז "שהחמה הנכנסת באויר הסיכוך כשהיא מגיעה לקרקעית הסוכה מתפשטת יותר ממה שהיא למעלה באויר הסיכוך"), שאז נמצא דלמעלה איכא "סכך גמור", אבל למטה יש פסול דחמתה מרובה מצלתה.

והנה מסתבר לומר, דכיון שיש פסול בהסוכה, א"כ מה מועיל זה שיש למעלה "סכך גמור". אבל ע"פ הנ"ל (שעיקר גדר הסוכה הוא מה שהסכך יהי עשוי "לצל",

(22) ולהעיר מהא שאין מברכין על מצוות שעניינן שלילת סכנה (רמב"ם הל' ברכות פי"א ה"ד). וגם משום כך מסתבר שעיקר ענין "בסוכות הושבת" (השורש למצות סוכה) הו"ע חיובי ("לצל"), ולא רק ענין שלילי - "לבל יכה בהם שרב ושמש". - וראה לקמן הערה 33.

(23) אבל להעיר מלקוטי דיבורים (ח"ד תשסט, א), שהצל צ"ל מרובה על האור, ולא רק בהסיכוך למעלה, אלא דוקא מצד המקום שיושבים למטה [וצ"ע לתוון זה עם ההלכה שאם מלמעלה צלתה מרובה מחמתה כשרה גם אם למטה הם רק שווים. ואכ"מ].

(24) להעיר מרש"ש סוכה שם.

היושב בסוכה, שחום השמש אינו מכה בו; וב"לצל" מודגש יותר מציאות ה"צל" (הנוצר ע"י הסוכה) לעצמה.

ויש לומר, דנפק"מ ביניהם להלכתא לענין הא דצ"ל צלתה מרובה מחמתה, דיש לחקור בזה אם זהו שיעור בהסכך, שתהי' צלתה מרובה מחמתו¹⁶, או שהעיקר הוא זה שאצל האדם היושב בסוכה יהי' הצל מרובה מהחמה.

וא"כ י"ל דזהו מה שרבינו הזקן ר"ל בכפילות הלשון "לצל לכל יכה בהם שרב ושמש", שבצל סוכה איכא ב' דינים: (א) מצד הסכך – ע"ד ענני הכבוד שהיו "לצל", (ב) מצד האדם, כמו שענני הכבוד פעלו ש"בל יכה (בהאדם) שרב ושמש".

ובזה יש לבאר דברי רבינו הזקן (סתרי"א ס"ב ע"פ סוכה כב, ב ובפרש"י ועוד שם. טושו"ע שם) בדין צלתה מרובה מחמתה, וז"ל: "אם אין הסכך מרובה מן האויר אלא הן שוין פסולה לפי שהחמה הנכנסת באויר הסיכוך כשהיא מגיעה לקרקעית הסוכה מתפשטת יותר ממה שהיא למעלה באויר הסיכוך ונמצא שהסוכה למטה בקרקעיתה היא חמתה מרובה מצלתה", ובסעיף שלאח"ז (ס"ג) ממש"י: "אבל אם למטה בקרקעיתה היא חמתה וצלתה שוין כשרה לפי שידוע שלמעלה בהסכך האויר הוא מועט מן הסיכוך וצלתה למעלה היא מרובה מחמתה¹⁷ וה"ז סכך גמור".

ולכאורה דבריו סותרים זא"ז¹⁸, שמדבריו בדין הראשון נראה שאם הצל והחמה שוין הי' צ"ל סוכה כשרה, והטעם שפסלינן לה הוא רק משום "שהסוכה למטה בקרקעיתה היא חמתה מרובה מצלתה", כלומר שאם חמתה וצילתה היו בשווה היה כשר, ואילו מדבריו בדין השני משמע להיפך, שאם הצל והחמה שוין אין זה מספיק להכשיר הסוכה, וזה שהסוכה כשירה כשהם שוין למטה הוא רק משום ש"צלתה למעלה היא מרובה מחמתה".

גם יש לדקדק בלשונו שם, "אם למטה . . חמתה וצלתה כשרה לפי . . (ש)צלתה למעלה היא מרובה מחמתה וה"ז סכך גמור", שלכאורה ייתר כאן בדבריו, ולמה לא מספיק הטעם ש"צלתה למעלה היא מרובה מחמתה"?

אמנם, ע"פ המבואר לעיל יש לומר, ששיעור סכך "למעלה" ושיעור סכך "למטה" הם שני דינים שונים החלוקים בעצם גדרם¹⁹: הדין דצל סוכה כלפי

18) וכן קשה בראשונים שבהערה הקודמת [ומה שפי' ברש"ש ברש"י (שתחילת דבריו הוא פי' למ"ד פרוץ כעומד מותר, וסוף דבריו כ' ליישב למ"ד פרוץ כעומד אסור (וראה תוס' שם ד"ה כזווא ושאר ראשונים שם. וכבר האריכו במפרשים שם)] – לכאורה דוחק. ופשיטא שאין מקום לפרש כן בשו"ע רבינו הזקן].

ולהעיר שבשו"ע שם מסיים "אבל אם חמתה וצלתה שוים מלמטה כשרה", ולא כ' הטעם (ע"ד שכ' בדין הראשון) שזהו לפי שלמעלה צלתה מרובה מחמתה.

19) וזוהי כוונת הגמ' (סוכה שם) "כאן מלמעלה כאן מלמטה", שאין החילוק רק במציאות (כשטחיות לשון רש"י), אלא שהם שני דינים: מצד הדין דצלתה כו' "מלמעלה" (היינו שיעור הסכך), צ"ל "צלתה מרובה מחמתה" (ולא כשהם שווין,

תפילין וסוכה, "עיקר המצוה וקיומה תלוי' בכוונתה", כיון שנאמר בהן (שלה טו, מ. בא יג, ט. אמור ג, מג) "למען גו'", ומהו שבסוכה שינה המחבר לרמוז חיוב זה, ולא כתבו בפירושו.

ויותר קשה, דהנה גם הטור כאן לא כתב "ויכוין כו'", כמ"ש גבי ציצית ותפילין (ס"ח וסכ"ה שם), ובפשטות הטעם לזה הוא, לפי שכבר העתיק מהכתוב גם התיבות "למען ידעו דורותיכם", שבזה נמצא מפורש לנו בדבריו שהמצוה היא ידיעה וכוונה⁶, ולכן אין מקום להוסיף ולכתוב שהאדם צריך לכוין כי זה מפורש בלשון הכתוב שהביא.

ועפ"ז ייפלא בדברי המחבר, שהשמיט תיבות אלו ("למען ידעו דורותיכם"), ואין בלשונו ("בסוכות תשבו . . כי בסוכות הושבתי . . הם ענני כבוד כו'") אלא ביאור טעם המצוה, אבל לא הזכיר כלל הוראה וציווי אל האדם מה שמחוייב בכוונה.

ולכך נראה להכריח בכוונת דברי המחבר דלא כהאחרונים הנ"ל שטעם זה הוא חלק מכוונת המצוה (כבציצית ובתפילין שיש חיוב נוסף וצדדי על עצם המצוה לכוין כוונה הנ"ל), אלא טעם המצוה שבפסוק זה מבאר גדרה של עצם מצות סוכה (ועפ"ז יתבארו הדק היטב כל לשונות המחבר, וגם מה שהשמיט מן הטור), וכמשי"ת פירוש הדברים והנפק"מ שבזה לכמה הלכות, כדלקמן.

6) ראה פרמ"ג שם "ובאמת כתוב מפורש למען ידעו דורותיכם".

ג

יקדים מלשון רבינו הזקן, דהגרר העצמי דסוכה הוא מה שעשוי' לצל

ויובן זה ע"פ לשון רבינו הזקן שם, שכתב: "בסוכות תשבו שבעת ימים למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים, הם היו ענני כבודו שהקיפם בהם לצל לכל יכה בהם שרב ושמש, ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל כדי שנוכיר נפלאותיו ונוראותיו".

ולכאורה תמוה מה שהוסיף רבינו הזקן על לשון הטור (והשו"ע) "ענני כבודו שהקיפם בהם לצל לכל יכה בהם שרב ושמש", דהא זה שהיו "לצל" נכלל כבר במ"ש הטור והמחבר "לכל יכה בהם שרב ושמש", ומאי מוסיף במ"ש "לצל". ועד"ז בהמשך לשונו, דמוסיף על לשון הטור – "ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל", שתיבות אלו ("העשויות לצל") ליתא בטור.

ויש לומר, דטובא קמ"ל, שמזה שתלה הכתוב מצות סוכה ב"ענני כבודו שהקיפם בהם לצל", אשמעינן רחמנא, שגדרה של סוכה הוא שצ"ל "עשוי' לצל". פירוש, דנוסף לזה שמתנאי הסוכה הוא שצ"ל צלתה מרובה מחמתה (משנה ריש סוכה. שם כב, רע"א), ובאם לאו פסולה – (שזה הי' יכול להיות גם בתור פסול צדדי בסוכה, ולא מעצם גדרה, הנה ע"ז מחדש ש)גם

7) ראה לקמן הערה 11.

עצם גדרה ומהותה של סוכת מצוה הוא – סוכה העשויה לצל (וסוכה שחסר בה תנאי זה אין עלי' שם סוכה של מצוה כלל).

ויש לחדש, שגדר זה הוא גם מהנפק"מ שיש להסיק להלכה בין שתי הדיעות (סוכה יא, סע"ב. תו"כ אמור עה"פ. ועוד) בדרשות חז"ל, אי "בסוכות הושבתי" היינו "סוכות ממש" או "ענני כבוד", דלהדיעה שהיו "סוכות ממש", עיקר גדר סוכה היא דירת עראי⁸, ע"ד הסוכות שעשו ישראל במדבר, שהיו "דירת עראי"⁹; משא"כ להדיעה שהם "ענני כבוד", י"ל דהסוכות שאנו עושין הן זכר (רק) לפרט זה שבענני הכבוד, "שהקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב ושמש" (וכדלקמן סעיף ז, בביאור מה שנבחר דוקא פרט זה מכל הפרטים ששימשו להם ענני הכבוד), ולכן גדרה של סוכה הוא מה שהיא עשויה לצל¹⁰.

8) להעיר מגמ' ריש סוכה: ר"ז אמר . . וסוכה תהי' צ"צ יומם מחורב (וברש"י שם ד"ה וסוכה. וראה רש"י שם ריש ע"ב ד"ה תרתי) . . ורבא אמר . . צא מדירת קבע ושב בדירת עראי (וראה הערה הבאה). ואכ"מ.

9) ראה גם מלבי"ם פרשתנו עה"פ. ושם, דר"א שס"ל (כגירסת הש"ס) ד"בסוכות הושבתי" היינו "ענני כבוד", אזיל לשיטתו שס"ל (סוכה ז, ב) שסוכה "דירת קבע". ואכ"מ.

וגם את"ל שגם כוונת עשיית הסוכות ע"י בניי היתה לשם צל (כפרש"י סוכה יא, סע"ב ד"ה בסוכות ממש "מפני החמה"), מ"מ, ההדגשה בעשיית סוכות ע"י בניי מורה על אוהל עראי [משא"כ על ענני כבוד אין שייך לומר תואר "עראי". ולהעיר מעירובין (נה, ב) "כמאן דקביע להו דמי"].

10) עפ"ז יומתק שם "סוכה", שהוא על שם הסכך (רש"י סוכה ב, א ד"ה ושחמתה וד"ה דלא שלטא. תוס' שם ד"ה כי עביד. ובב"מ. שו"ע רבינו

ויסוד זה מפורש בלשון רבינו הזקן תיכף בריש הסימן שלאחריו (סי' תרכו, שבו מתחיל לבאר דיני עשיית הסוכה בפועל), שכ' "אין אדם יוצא י"ח אלא בסוכה שאינה עשויה אלא לצל בלבד דוגמת ענני כבוד, אבל אם היא עשויה גם לדירה . . ולא להסתופף בצלה בלבד, או שעשויה גם להשתמש בה תשמיש של צניעות . . או שהיא עשויה גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר, כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית כו".

דבגמ' (סוכה ה, ב) נזכר תנאי זה רק לענין כשרות סוכת גנב"ך (דאף שסוכות אלה לא נעשו לשם מצוה, מ"מ כשירות באם נעשו לשם צל), אבל רבינו הזקן כותב שזהו תנאי לעיכובא בכל סוכה¹¹, ועד שכוונת עשייתה צ"ל אך ורק לשם "צל בלבד", בלי תערובת של כוונה אחרת¹² – "להשתמש בה (גם) תשמיש של צניעות", או אפילו שתהי' "גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר"¹³ [אף

הזקן ר"ס תרלח. וש"נ) – ולא שם לאוהל עראי – כי (עיקר) הצל נוצר ע"י הסכך (וראה סוכה ז, ב).

11) וכבר שקו"ט בכ"מ בלשון רש"י (סוכה ב, ריש ע"ב ד"ה לימות המשח) "אבל סוכת מצוה אינה צ"צ". ובחלקת יואב סכ"ח (ועוד), דרק בסוכת גנב"ך (שלא נעשית לשם מצוה) צ"ל לשם צל, אבל "אם עושה הסוכה לשם מצוה אין צריך שום כוונה לצל". ע"ש.

אבל משו"ע רבינו הזקן כאן מוכח שלא כדבריו [ולהעיר, שראיית החלקת יואב מהא דקנה עולה כו' (סוכה כב, א), אינה לשיטת התוס' שם (כמ"ש בעצמו), והרי רבינו הזקן (אור"ח סתור"א ס"ו) פסק כותס"].

12) וראה נ"כ השו"ע שם ר"ס תרלה.

13) ע"פ שיטת ר"ת (הובאה בהגמ"י להל' סוכה

זו סוכה".

ועפ"ז י"ל, דכוונת רבינו הזקן כאן (שהעתיק לשון המחבר, והוסיף עליו תיבת "שהקיפם בהם) לצל", וגם בלשון הטור "ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות" הוסיף "העשויות לצל" היא לפרש ולבאר כוונת דברי המחבר, שבזה שהביא המחבר הדיעה ש"בסוכות הושבתי" הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש", כוונת המחבר היתה להגדיר, שגם הסוכות שנצטוונו לעשות, גדרם אחד הוא עם ענני הכבוד, שצ"ל "עשויות לצל".

ד

יוביח דאיכא ב' גדרים בצל סוכה, אם הוא רק הסרת המניעה או דין חיובי

והנה, בהמשך להנ"ל יש לבאר עוד, דצ"ע במה שהוסיף רבינו הזקן תיבת לצל – "ענני כבודו שהקיפם בהם לצל לבל יכה כו" – דאף שזהו בהתאם להמשך לשונו "צונו לעשות סוכות העשויות לצל" (כנ"ל), ה"ז כפל לשון, וגם אם הי' כותב רק "לבל יכה בהם שרב ושמש" הי' מובן ההמשך לזה ש"צונו לעשות סוכות העשויות לצל" (דלכאורה היינו הך).

וע"פ הנ"ל שכוונת רבינו הזקן כאן להגדיר מהותה של סוכה בהלכה, י"ל, שגם דיוק זה נוגע לדינא.

ויובן זה בהקדם מה שיש לחלק בפשטות בין ב' הגדרים ד"לצל" או "לבל יכה בהם שרב ושמש", דב"לבל יכה בהם שרב ושמש" מודגש התועלת להאדם

שמפורש בכתוב (ישע"י ד, ו)¹⁴ שזהו ענינה של סוכה "וסוכה תהי' לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר" – כי לדעת רבינו הזקן, זהו גדרה של מצות סוכה, שתהי' עשויה לצל בלבד כמו ענני הכבוד "שהקיפם בהם לצל".

וי"ל, שמטעם זה שינה רבינו הזקן ופתח הלכות עשיית הסוכה בדין זה דוקא [דלא כהטור (ועד"ז בשו"ע) שלא הזכיר כאן כלל דין זה, ומתחיל הסימן בהלכות ה"מקום הראוי (לעשיית סוכה) כיצד¹⁵, שיעשנה תחת אויר השמים דכתיב בסוכות תשבו ודרשינן (סוכה ט, ב) ולא בסוכה שתחת סוכה ולא בסוכה שתחת הבית ולא בסוכה שתחת האילן"], כיון שבזה רצה להדגיש דאין דין זה אחד מתנאי הסוכה בלבד, אלא זהו גדרה של סוכה, ד"כל שאינה עשויה לצל בלבד אין

פ"ה ה"ט. ועוד. ט"ז אור"ח שם סק"א). וראה גם שו"ע רבינו הזקן סתור"א ס"ה. וראה שקו"ט בדברי רבינו הזקן – שו"ת אבניז אור"ח סתע"ד. פתחא זוטא להל' סוכה ר"ס תרלה. ועוד.

14) וראה תוד"ה כי (סוכה ב, א) בסופו [אלא ששם כ' שזהו משום "דבעינן דירת עראי", אבל מלשון רבינו הזקן (כאן וסתור"א שם) משמע דשייך להא שסוכה ענינה שהיא עשויה לצל בלבד].

15) ולהעיר, שגם בטעם הלכה זו, שינה רבינו הזקן מל' הטור, שבטור מביא ע"ז דרשת הגמ' "ולא בסוכה שתחת סוכה . . שתחת הבית . . שתחת האילן" (כבפנים), ואילו רבינו הזקן כתב (א) "וצריכה שתהא הסוכה תחת אויר השמים דוגמת ענני הכבוד", (ב) טעם הפסול כשעשאה תוך הבית או תחת האילן הוא "לפי שאין צ"ל הסוכה משמש ב"זום", ע"ש [ודרשת הגמ' הביא רק לקמן ר"ס תרכח לענין סוכה תחת סוכה], והיינו שגם דין זה שייך להא שעיקרה של סוכה הוא צ"ל הסוכה. ואכ"מ.